

II. KONSTITUCINĖ TEISĖ

AUKŠČIAUSIOJI IR ORDINARINĖ TEISĖ: POŽIŪRIO Į KONSTITUCIJĄ POKYČIAI

Dr. Egidijus Jarašiūnas

Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, Konstitucinės teisės katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 45 46

Pateikta 2002 m. birželio 6 d.

Parengta spausdinti 2002 m. rugpjūčio 15 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros vedėja profesorė
dr. Toma Birmontienė ir šio fakulteto Tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės instituto direktorius
profesorius dr. Saulius Katuoka*

S a n t r a u k a

Straipsnyje nagrinėjami konstitucijos vietos ir reikšmės teisinio reguliavimo sistemoje klausimai. Konstitucinės justicijos instituto funkcionavimas pagrindžia konstituciocentrinės teisės sistemos, grindžiamos pirmine aukščiausiaja teise t. y. konstitucija, sampratą. Tokioje teisės sistemoje išsiskiria dvi teisės sritys: aukščiausioji teisė ir ordinarinė teisė. Aukščiausiąją teisę – konstituciją – turi atitikti visa kita teisė; konstitucija yra tikrasis teisinio reguliavimo teisėtumo matas. Ordinarinė teisė – įvairių teisės šakų normos, įtvirtintos įstatymuose, poįstatyminiuose aktuose ir kituose teisės šaltiniuose. Toks teisės suskirstymas suponuoja tam tikrus reikalavimus teisės interpretavimui: konstitucija, kaip teisės matas, gali būti interpretuojama tik kaip darni principų ir normų sistema, kaip teisė *par excellence*, kaip ideali teisė nacionalinės teisės požiūriu. Tuo tarpu ordinarinę teisę įtvirtinantys įstatymai ar poįstatyminiai aktai turi būti vertinami pagal jų atitiktį konstitucijai atskleidžiant visus teisiškai reikšmingus šio įprastinio teisinio reguliavimo aspektus.

1. Neretai vieną ar kitą teiginį suvokiame kaip aksiomą. Konstitucija (kalbu apie juridinę konstituciją) dažniausiai suvokiama kaip pagrindinis, aukščiausios galios teisės aktas, reguliuojantis reikšmingiausius teisinius santykius. „Konstitucija, kaip pagrindinis įstatymas, nuo kitų įstatymų skiriasi savo turiniu, priėmimo ir keitimo tvarka, teisės sistemoje užimama vieta. Ji įtvirtina tik svarbiausias, pagrindines visuomeninius santykius palaikančias grupes, susijusias su valstybės valdžios įgyvendinimu ir asmens teisiniu statusu, apima svarbiausias teisės normas, kurioms būdingas daug didesnis teisinio reguliavimo apibendrinimas, palyginti su kitų įstatymų normomis” [1, p. 109]. Na, gal galėtume pridėti tai, kad konstitucija yra svarbiausias nacionalinės teisės branduolys, teisės šaltinis, aktas, garantuojantis teisėkūros kryptį, atitiktis kuriam laikoma teisiškumo patvirtinimu.

Pastarąją aplinkybę reikėtų paminėti ne tik prabėgomis. Negana to, konstitucinės justicijos institucijų atsiradimas ir veikla – tai pastebėta daugelyje šalių – gana pastebimai paveikė nacionalinės teisės „peizažą“, išryškino naujus konstitucijos, kaip teisinio gyvenimo centro, aspektus. Konstitucinio teismo praktika atskleidė naujus teisinės tikrovės bruožus. Vieni jų jau buvo pastebėti teisės moksle. Taigi praktika patvirtino doktriną. Kita vertus, konstitucinio teismo praktika verčia peržiūrėti ir kai kuriuos neginčijamais laikomus teiginius.

Šio straipsnio tikslas – apsvarstyti naują konstitucijos vietos ir reikšmės teisės sistemoje klausimą. Kitaip tariant, mus domins konstitucijos ir visų kitų teisės sričių santykio klausimas, taip pat požiūrio į konstituciją įtaka teisės interpretavimui – reikšmingiausiam teisės

įgyvendinimo elementui. Suprantame: nėra vieno, visaapimančio teisės (taip pat ir konstitucijos, teisės centrinės srities) paveikslas. Visos teorijos – tik įvairūs teisės, atskleidžiančios tam tikrus teisinės tikrovės aspektus, pažinimo modeliai.

2. Konstitucionalizmo atgimimas XX a. pabaigoje Vidurio ir Rytų Europoje susijęs su konstitucinės justicijos instituto pripažinimu ir įtvirtinimu. Daugiau nei dešimties metų konstitucinių teismų veiklos praktika tikrinant įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumą leidžia kalbėti apie ir šioje Europos dalyje įsitvirtinančią konstituciocentrinės teisės sistemos sampratą, kuriai būdingas pripažinimas, kad visas teisinis gyvenimas sukasi apie konstituciją, kad konstitucijos principai ir normos nukreipia teisės kūrybą ir praktiką, kad visa teisė ir konstitucija turi atitikti tiek turinio, tiek formaliaisiais požymiais. Tokia sistema – griežtai hierarchizuota, ir šioje sistemoje išsiskiria konstitucija – pirminė ir aukščiausiaji pozityvioji teisė. Konstitucijos įtaką jaučia visa teisės sistema, visos teisinio reguliavimo sritys.

Įstatymų ir poįstatyminių aktų atitikties konstitucijai tikrinimas – konstitucinio teismo darbo kasdienybė. Kiekvienoje byloje konstituciniam teismui reikia interpretuoti tiek konstituciją, tiek tikrinamą įstatymą ar kitą teisės aktą. Palyginęs interpretacijų rezultatus teismas konstatuoja, kad aktas atitinka konstituciją arba jai prieštarauja.

Neatsitiktinai teisinėje literatūroje pabrėžiama: konstitucinio teismo galios slypi jo teisėje interpretuoti konstituciją, todėl teisės interpretavimo problemos itin aktualios. Pažymėtina, kad šioje srityje teoriniai ir praktiniai aspektai – neatsiejami. Doktrinos pokyčiai neišvengiamai koreguoja praktiką, taip pat vieno ar kito klausimo naujai susiklosčiusi sprendimo praktika verčia peržiūrėti vieną ar kitą doktrinos pripažintą teiginį.

„Interpretuoti tekstą teisėje reiškia suteikti jam teisinį gyvenimą“ [2, p. 36], todėl mūsų tyrimo tikslas – pabandyti išsiaiškinti, kaip konstitucinis teismas, konstitucinio teksto oficialus interpretuotojas, suvokia konstituciją ir kokią įtaką konstitucijos samprata daro interpretavimo praktikai. Atrodytų, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika yra daugiau ar mažiau būdinga ir kitų Vidurio ir Rytų šalių konstitucinei jurisprudencijai.

3. Teisinėje literatūroje vyrauja konstitucijos – pagrindinio įstatymo samprata. Minėjome, kad konstitucija dažniausiai apibūdinama kaip aukščiausios teisinės galios įstatymas, reguliuojantis svarbiausius socialinius santykius (t. y. nustatantis valstybės valdžios organizacijos bei veiklos, taip pat asmens teisinės padėties pagrindus), kuris priimamas ir keičiamas ypatinga tvarka.

Be šių svarbiausių konstitucijos ypatybių, nurodomos tokios šio akto savybės: steigiamasis pobūdis, konstitucijos, kaip teisėkūros pagrindo, reikšmė, ypatingas šio akto įgyvendinimo ir apsaugos mechanizmas, konstitucijos stabilumas, teisėtumas ir t. t. Konstitucijos – tautos valios išraiška, aktas, nustatantis valdančiųjų galių ribas. Šie teiginiai keliauja iš knygos į knygą, juos rasime kone visuose konstitucinės teisės vadovėliuose.

Trumpai tariant, konstitucija yra svarbiausias (jei norite – pagrindinis, pirmasis) šalies įstatymas. Taigi tokia konstitucija priklauso aukščiausiosios teisinės hierarchijos lygmeniui, t. y. įstatymui. Iš gausybės įstatymų (neretai šalyje egzistuoja kelios įstatymų grandys: paprasti, organiniai ar konstituciniai įstatymai) konstitucija išsiskiria savo aukščiausia teisine galia, ypatingu turiniu (valstybės valdžios organizacijos, asmens teisinės padėties pagrindai), sudėtingesne priėmimo ir keitimo tvarka, savo reikšme visai teisinio reguliavimo sistemai.

Vienas tokio konstitucijos – kaip pagrindinio įstatymo – apibūdinimo elementų yra konstitucijos priskyrimas teisiniams įstatymų sluoksniui. Kitaip tariant, konstitucija yra vienas iš įstatymų, tik aukštesnės galios ir didesnės reikšmės nei kiti įstatymai.

Tokią konstitucijos sampratą atitiktų ir tradicinė įstatymo samprata. Lietuviškoje teisinėje literatūroje įstatymas taip pat apibūdinamas kaip konstitucijos ir parlamento statuto (reglamento) nustatyta tvarka išleistas pirminis teisinis aktas, išreiškiantis įstatymo leidėjo valią ir turintis aukščiausią teisinę galią.

Atrodytų, tokia konstitucijos ir įstatymų vieta visiškai atitinka įprastą konstitucijos ir įstatymų reikšmę teisės sistemoje, tačiau XXI a. tokio apibūdinimo jau nepakanka.

Taigi konstitucija yra aukščiausiasis įstatymas, t. y. specifinis įstatymas. Jei taip, šiam aktui būdingi tam tikri ypatumai, leidžiantys konstituciją išskirti iš kitų įstatymų, ir kartu visiems įstatymams bendros savybės. Nacionalinėse teisės sistemose regime skirtingus įstatymus. Ne tik turinio, bet ir teisinės kokybės požiūriu. Kartais nacionalinė įstatymų sistema apibūdinama kaip nebrandi, prieštaringa, pabrėžiamos įvairiausios įstatymų leidėjo priimtų aktų ydos. Suprantama, kad ir vienas iš įstatymų – konstitucija – gali turėti įvairiausių teisinių ydų. Konstitucinis reguliavimas gali būti nenuoseklus, su spragomis, netiksliomis formuluo-tėmis ir t. t. Teisės tyrinėtojai neretai atskleidžia tokius konstitucinio reguliavimo trūkumus. Tokio kritiško konstitucijos vertinimo pavyzdys galėtų būti D. Malovos mintys apie šiuolaikinę Slovakijos Konstituciją: „Daugelio konstitucinių nuostatų nenuoseklumai ir prieštaringumas skatino politinio žaidimo dalyvius kovoti dėl žaidimo taisyklių pakeitimo savo naudai. Taip jau atsitiko, kad Konstitucija, užuot tapusi politinių konfliktų sprendimo pagrindu, daugeliu atveju tapo jų šaltiniu“ [3, p. 36].

Norėtusi paklausti: kaip tokia konstitucija gali būti laikoma teisiškumo matu? Kaip konstitucinis teismas, kurio paskirtis – garantuoti įstatymų bei kitų teisės aktų atitiktį konstitucijai, gali atlikti savo misiją? Juk matas, pasižymintis įvairiomis ydomis (vienu atveju tikromis, kitu – nuspėjamosiomis), labai abejotinas. Gal reikia įvertinti ir konstitucinio teksto kokybę, tik kuo remiantis tai padaryti? Gal reiktų ieškoti naujo teisės matu? Tarkime, juo galėtų tapti prigimtinė teisė arba bendrieji teisės principai, arba dar kažkas, kas yra aukščiau, teisiškiau, teisingiau. Gal atramos tektų ieškoti peržengiant pozityviosios nacionalinės teisės ribas, ieškoti kažkur aukščiau, nes konstitucijos kūrėjas parengė ne visai kokybišką teisės aktą, juo labiau kad moderni konstitucija remiasi pagarba prigimtiniams teisėms, yra visuomenės priimtas teisingumo matas. Be to, kokie bebūtų teisiškumo matai, jiems, kaip ir bet kokiam žmonių kūrybos rezultatui, tikriausiai taip pat būdingas netobulumas, juo labiau kad ir prigimtinių teisių turinį atskleidžia žmogaus mintis. Ji taip pat formuluoja ir bendruosius teisės principus. Kas padės paskutinį tašką? Žinoma, visada galima teigti: sukurkite tobulą konstituciją ir nurodytų problemų nekils. Arba: atsisakykite konstitucinės kontrolės, nes konstitucija – teisėkūros pagrindas ir svarbiausias teisiškumo matas yra abejotinos kokybės.

Turime ieškoti problemos sprendimo būdų. Gal pabandykime įprastą – pagrindinio įstatymo – koncepciją papildyti naujais elementais, juo labiau kad konstitucinės justicijos funkcionavimas siūlyte siūlo atkreipti dėmesį į keletą naujai išryškėjusių konstitucijos sampratos aspektų.

4. Koks yra konstitucinio teismo – oficialaus konstitucijos interpretatoriaus – požiūris į konstituciją – aktą, atitiktis kuriam lemia įstatymų ar poįstatyminių aktų išlikimą teisės sistemoje?

1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija, kaip ir jos amžininkės, priklauso substancyvinės Konstitucijos [4, p. 154] modeliams, kuriems būdingas ne tik siekimas nustatyti valstybės valdžios institucijų kompetenciją ir galių ribas, bet ir įtvirtinti teisingos visuomenės principus, asmens teisinės padėties pagrindus. Tokia Konstitucija, iškilusi virš įstatymų ir poįstatyminių aktų statuso, kreipia tiek teisės kūrimą, tiek teisės praktiką.

Substancyvinė konstitucija skiriasi nuo „senosios“ kartos konstitucijų, kuriose didžioji reguliavimo dalis buvo skirta valstybės valdžios organizacijai ir valstybės institucijų kompetencijai nustatyti. Iš esmės tokia konstitucija buvo „valdymo planas“ arba „schema“ [5, p. 190]. Tai buvo svarbiausias valstybės gyvenimo procedūras nustatanti konstitucija. Asmens statuso klausimai joje tiesiogiai menkai reguliuoti. Pagrindiniu teisinio reguliavimo masyvu laikyti įstatymai – svarbiausias teisės šaltinis, todėl natūraliai susiformavo požiūris, kad konstitucija – aukščiausiosios galios įstatymas, reguliuojantis svarbiausius santykius, tačiau tai vienintelis, tegul ir svarbiausias ar pirmasis, šalies įstatymas.

Vadovaujantis tokia svarbiausias procedūras apibrėžiančios konstitucijos samprata kokių nors ypatingų konstitucijos interpretavimo problemų neturėtų kilti. Tiek konstitucija, tiek įstatymai interpretuoti pagal tas pačias taisykles. Reikia kalbėti ne apie požiūrio į konstituciją ar įstatymus bei kitų teisės aktus ypatumus, bet apskritai apie teisės interpretavimo problemas ir pirmiausia apie įvairių interpretavimo metodų – gramatinio, loginio, sisteminio ar

teleologinio – taikymą. Interpretavimo sunkumų kyla tik dėl itin apibendrinančio konstitucijos normų pobūdžio.

Substantyvinės konstitucijos, apibrėžiančios asmens ir valstybės santykius, nustatančios teisės kūrimo kryptis, taip pat šios konstitucijos tiesioginį taikymą užtikrinančio konstitucinio teismo įsitvirtinimas verčia į konstituciją žvelgti kitaip nei į vieną, tegul ir pirmąjį, įstatymą.

Nors vadinama pagrindiniu įstatymu, tokia konstitucija savo esme yra visai kitokios rūšies teisės aktas. Kitaip tariant, tai būtų konstitucijos, iškilusios virš daugybės įstatymų, koncepcija, konstitucijos, daugeliu aspektų besiskiriančios nuo ordinarinių ar kvalifikuotų įstatymų, akto samprata. Laikantis šios sampratos konstitucija ir įstatymas priklauso iš esmės skirtingiems teisės klodams. Tarp konstitucijos ir įstatymų yra maždaug toks pat skirtumas kaip tarp įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų (poįstatyminiai teisės aktai priimami smulkiau nagrinėjant ir konkretinant įstatymus, užtikrinant jų įgyvendinimą). Laikantis šios konstitucijos koncepcijos reikėtų atsisakyti keleto įprastų ir nepaneigiamai atrodančių postulatų: įstatymo aukščiausiosios teisinės galios, pirminio įstatymo pobūdžio ir įstatymo, kaip tautos valios akto, sampratos. Negana to – tokia konstitucijos samprata teisinio reguliavimo sistemoje leistų išskirti dvi teisės sritis: aukščiausiąją ir ordinarinę teisę.

5. Aptarkime galimą požiūrį į konstituciją kaip kitokios nei įstatymai ar poįstatyminiai teisės aktai teisinės kokybės aktą. Kuo jis grindžiamas?

Pradėkime nuo daugelio autorių pripažįstamų konstitucijos ypatumų. Pirmuoju reikėtų laikyti steigiamąjį konstitucijos pobūdį. Konstitucija yra steigiamosios valdžios aktas. Konstitucijos kūrėja – ne įstatymų leidžiamoji valdžia, suvaržyta konstitucinių įgaliojimų, bet steigiamoji valdžia – vienintelė suvereni valdžia. Tai iš tautos sutarimo, reiškiamo įvairiais būdais, kylantis aktas. Visi kiti aktai, taip pat ir įstatymai, iš esmės kitokie. Tai konstitucija įsteigtos valdžios aktai. Įstatymų leidžiamosios institucijos priima įstatymus, o vykdomoji valdžia – poįstatyminius teisės aktus.

Antra, tik steigiamosios valdžios priimtą aktą galima laikyti pirminiu. Negali būti pirminio akto – konstitucijos ir pirminio akto – įstatymo. Kitaip konstitucijos aukščiausioji galia nieko nereikštų arba reikštų, kad konstitucija reguliuoja vienus santykius, o įstatymai – kitus. Jeigu taip, tai kaip palyginti skirtingus santykius reguliuojančių normų atitikimą viena kitai? Laikantis įstatymo – pirminio teisės akto koncepcijos – kiekvienu atveju konstitucinis teismas turėtų konstatuoti, kad jeigu įstatymas reguliuoja kitokius santykius nei atitinkami konstitucijos straipsniai, jis neprieštarauja konstitucijai. Įstatymo, kaip pirminio teisės akto, koncepcija nesusiderinama su konstitucinės kontrolės doktrina. Konstitucinio teismo, kaip konstitucijos saugotojo, veikla kontroliuojant įstatymų atitikimą konstitucijai iš esmės paneigia samprotavimus apie įstatymą kaip pirminį teisės aktą.

Trečia, konstitucija, kaip pirmapradis teisės sistemoje aktas, nustato galimo teisinio reguliavimo pagrindus. Nėra teisinių santykių, kurių pradų neapibrėžtų konstitucijos normos ir principai, įtvirtinantys asmenų susivienijimų, visuomenės ir valstybės santykių pagrindus. Teisinio gyvenimo centras yra konstitucija. Įstatymai anaipol nėra ta teisės šaltinių sistemos ašis, kaip buvo manoma iki konstitucinės justicijos atsiradimo. Būtent konstitucinio teismo veikla aiškinant įstatymų atitikimą konstitucijai labai aiškiai įrodo, kad įstatymas yra anaipol ne pirminės teisės aktas, kad įstatymų leidėjas gali veikti tik remiantis konstitucija apibrėžta kompetencija, laikydamasis nustatytų konstitucinių imperatyvų.

Taigi konstitucija yra pirminė teisė ir teisinės galios, ir turinio prasme. Tai aktas, kuriuo nustatoma ne tik valstybės valdžios institucijų struktūra, kompetencija, tarpusavio santykiai, asmens teisinės padėties pagrindai, bet ir teisėkūros kryptis ir turinys. Pažymėtina, kad ne viename Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarime pabrėžta pastaroji aplinkybė. Antai Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarime konstatuota: „Iš Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje įtvirtintos teisės į gynybą, taip pat ir teisės turėti advokatą kyla įstatymų leidėjo pareiga įstatymais sukonkretinti, kaip įgyvendinama ši asmens konstitucinė teisė. Nustatydamas šį teisinį reguliavimą įstatymų leidėjas yra saistomas Konstitucijos. Iš konstitucinės teisės į gynybą, taip pat teisės turėti advokatą kyla ir valstybės institucijų pareiga už-

tikrinti, kad galimybė įgyvendinti šias teises būtų reali“ [6]. Kitas pavyzdys. Konstitucinis Teismas 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime yra pabrėžęs, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumas užtikrinamas įstatymuose įtvirtinant jų procesinį nepriklausomumą, teismų organizacinį savarankiškumą ir savivaldą, teisėjų statusą, teisėjo socialines (materialines) garantijas. Konstitucinis Teismas 2001 m. liepos 12 d. nutarime, analizuodamas teisinio saugumo principą, paminėjo teisiniam reguliavimui keliamus reikalavimus: „Jis privalo būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai. Žemesnio lygmens teisės aktai neturi prieštarauti aukštesnio lygmens teisės aktams, ir joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai. Teisės norminiai aktai turi būti nustatyta tvarka paskelbiami, ir su jais turi turėti galimybę susipažinti visi teisinių santykių subjektai <...>. Šis principas apima ir keletą reikalavimų, susijusių su teisinio reguliavimo galiojimu. Pagal šį principą teisinį reguliavimą galima keisti tik laikantis iš anksto nustatytos tvarkos ir nepažeidžiant Konstitucijos principų ir normų, būtina *inter alia* laikytis principo *lex retro non agit*, teisinio reguliavimo pataisomis negalima paneigti asmens teisėtų interesų ir teisėtų lūkesčių <...>“ [7].

Kaip matyti, minėti konstitucinės jurisprudencijos pavyzdžiai tik patvirtina tai, kad iš konstitucijos:

1) dažnai kyla įstatymų leidėjo pareiga priimti tam tikrą įstatymą (pvz., įgyvendinant asmens konstitucines teises, užtikrinant teismų nepriklausomumą, ir t. t.);

2) priimdamas tokį įstatymą įstatymų leidėjas yra saistomas konstitucijos (t. y. jis turi neperžengti konstitucijos principų ir normų nubrėžtų ribų; taip pat laiduoti, kad asmens teises būtų įmanoma įgyvendinti);

3) konstitucija lemia ir įvairių teisės šaltinių vietą ir reikšmę teisės sistemoje (pvz., Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarime konstatuota: „Ypatingą konstitucinių įstatymų vietą teisės aktų sistemoje lemia pati Konstitucija. Konstituciniai įstatymai negali būti keičiami ar panaikinami įstatymais. Taip užtikrinama, kad konstituciniais įstatymais sureguliuoti visuomeniniai santykiai įstatymais nebus reguliuojami kitaip, kad bus garantuojamas didesnis konstituciniais įstatymais reguliuojamų visuomeninių santykių stabilumas. Kartu pažymėtina, kad konstituciniai įstatymai turi neprieštarauti Konstitucijai, o įstatymai turi neprieštarauti Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams. Ar konstitucinis įstatymas neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymas – konstituciniam įstatymui, pagal Konstituciją sprendžia Konstitucinis Teismas“ [8]).

4) konstitucijos normos ir principai yra aukščiausiosios teisinės galios. Konstituciją, kaip aukščiausios galios teisės aktą, turi atitikti visa kita teisė: įstatymai, poįstatyminiai aktai ir kt. „Konstitucija, suvokiama kaip aukščiausioji norma, turi būti specialios apsaugos objektas“ [9, p. 47]. Konstitucinė justicija garantuoja šią aukščiausiojo lygio teisinę konstitucijos apsaugą.

Šios ir kitos konstitucijos savybės (stabilumas, teisėtumas ir kt.) pabrėžiamos dažniau-

siai, tačiau ar galima apsiriboti tik šiomis konstitucijos savybėmis siekiant išsiaiškinti jos reikšmę teisės sistemoje? Pabandykime pratęsti pradėtą tyrimą.

6. Įstatymų ir poįstatyminių aktų atitikties konstitucijai kontrolė suponuoja tai, kad konstitucijoje įtvirtintos pamatinės tikrinimo normos ir tikrinamosios normos. Sugretinus dvi normas, aukštesnės galios pamatinę tikrinimo normą turi atitikti žemesnės galios tikrinamoji norma. Kitaip teisinis reguliavimas taptų nenuoseklus, sugriūtų teisinė reguliavimo hierarchinė sistema.

Nacionalinės teisės sistema grindžiama konstitucijos viršenybe. Taigi konstitucijos normų ir principų teisėtumas teisės normų sistemoje nekvestionuojamas. Kitaip jos neturėtų aukščiausios galios. Nėra ir negali būti kokio nors pozityvaus teisinio reguliavimo, į kurį atsižvelgdami galėtume vertinti konstitucijoje įtvirtintą teisinį reguliavimą. Jau buvo minėta, kad tokiu atveju nacionalinė teisės sistema būtų grindžiama ne konstitucija, o kažkuo aukštesniu už ją. Taigi nacionalinės teisės sistemos požiūriu konstitucijos normos yra *absoliučios pamatinės normos*, kurias turi atitikti visos kitos normos, nepaisant to, kokiai teisės sričiai ar teisiniam lygmeniui jos priklausytų. Tai leidžia teigti, kad konstitucijos normos šiuo požiūriu išsiskiria iš viso kito teisinio reguliavimo, todėl konstituciją galėtume įvardyti kaip pamatinę, t. y. aukščiausiąją teisę, tikrąjį ir vienintelį nacionalinio teisinio gyvenimo centrą.

Įstatymai, poįstatyminiai aktai yra kitokie. Konstituciją galime suvokti vienareikšmiškai – tik kaip teisinio reguliavimo pamatą, o į įstatymo normas galime žvelgti dviem aspektais. Vienu atveju, t. y. lyginant su poįstatyminiuose aktuose įtvirtintomis normomis, įstatymo normos būtų pamatinės tikrinimo normos, kurias turi atitikti poįstatyminis reguliavimas, tačiau, kita vertus, įstatymo normoms susidūrus su konstitucijos normomis jos virstų tikrinamosiomis normomis. Lygiai taip pat aukštesnio lygmens poįstatymines normas turi atitikti žemesnio lygmens poįstatyminės normos, tačiau pirmosios tikrinamosiomis normomis tampa lyginant su įstatymu.

Taigi matome, kad teisę sudaro du lygmenys. Pirmasis – konstitucija, t. y. absoliučios pamatinės normos, kurių teisiškumas nekelia abejonių. Antrasis lygmuo – visas kitas teisinis reguliavimas, kurio teisiškumas reliatyvus, preziumuojamas.

Pirmajam lygmeniui įvardyti tiktų aukščiausioji teisė. Antrąjį derėtų pavadinti ordinarine teise. Kiekviena kryptinga nacionalinės teisės normų sistema kuriama atsižvelgiant į konstitucinį reguliavimą, nes kitaip būtų paneigtas teisinio reguliavimo nuoseklumas; tik aukščiausioji teisė užtikrina tiesės vientisumą, visų teisę sudarančių elementų darną.

H. Kelseno pasiūlyta teisės normų hierarchinė piramidė – vienas iš būdų paaiškinti teisės normų sistemai būdingus subordinacijos ir koordinacijos santykius. Tiesa, šiai koncepcijai galima prikišti šiek tiek mechanšką pobūdį. Atrodytų, išskirdami aukščiausiąją ir ordinarinę teisę – dvi dideles teisės sistemos sritis – įtvirtintume konstituciocentrinės teisės sistemos sampratą. Jos esmė – visas teisinis gyvenimas sukasi apie konstituciją – aukščiausiąją pozityviają teisę, kurios principai nukreipia teisėkūrą ir teisės praktiką. Aukščiausioji teisė yra tikrasis teisiškumo matas, kurį turi atitikti visa kita, t. y. ordinarinė teisė. Pagal savo galią ir reikšmę aukščiausiajai teisei artimiausias reguliavimo įstatymais sluoksnis. Dar toliau – poįstatyminės normos. Jos žemesnės galios, turi atitikti įstatymus ir konstituciją, tačiau kiekvienu atveju konstitucijos įtaką jaučia visa teisės sistema, visos ordinarinio teisinio gyvenimo sritys.

Konstitucija – visą teisės sistemą integruojantis aktas. Tai vienintelis teisės aktas, kuriam būdingas toks vaidmuo. Visas kitas teisinis reguliavimas yra „vietinio“ pobūdžio, reikšmingas tik tam tikrai santykių sričiai. Konstitucija nukreipia visą teisinį gyvenimą tam tikra kryptimi, visas teisės normas, institutus, šakas sujungia į darnią visumą. Tai vienintelė teisės sritis, nustatanti visų kitų teisės sričių pagrindus. Iš to kyla aukščiausios teisinės gynybos poreikis. Tokia aukščiausiaja teisine gynyba laikytina konstitucinė justicija.

7. Kokią įtaką požiūris į konstituciją, tiksliau tariant, teisės išskyrimas į aukščiausią ir ordinarinę, daro jos interpretavimo praktikai? Neanalizuosiu nei konstitucijos aiškinimo metodų, nei interpretatoriaus laisvės klausimo. Mus domins, kokia konstitucijos koncepcija vadovaujasi konstitucinis teismas, aiškindamas konstituciją?

Manychiau, kad aukščiausiosios ir ordinarinės teisės išskyrimas suponuoja skirtingą interpretatoriaus požiūrį į konstituciją ir tikrinamą įstatymą ar kitą teisės aktą.

Konstitucija – aktas, atitiktis kuriam laikoma teisiškumo pripažinimu. Įtvirtintos teisės sistemos požiūriu konstitucija gali būti traktuojama tik kaip *tobula teisė*. Žinoma, tikroji konstitucija anaip tol nėra nei tobula, nei ideali. Neretai pabrėžiama, „kad paprastai daugelio konstitucijų galutinė redakcija yra didesnis ar mažesnis jų rengusių politinių jėgų kompromisas <...> Tai savaime lemia, kad konstitucijoje tam tikri teisinio reguliavimo aspektai kai kuriais atvejais būtų nutylėti arba pateikti tokia forma, kuri leistų daryti platesnes išvadas“ [10, p. 11]. Be to, konstitucijos tekste, kaip ir bet kokiame teisiniame tekste, gali būti spragų, pasitaikyti teisinio reguliavimo nedarnos ar neaiškumų.

Tačiau turime prisiminti, kad konstitucija – vienintelis pozityviojoje teisėje įtvirtintas teisinio reguliavimo teisiškumo matas, todėl šiuo matu neturėtų būti abejojama. Minėta, kad konstitucija traktuotina kaip tobula teisė. Žinoma, konstitucija – ne tobula teisė apskritai, o tik šia konstitucija grindžiamos teisės sistemos požiūriu. Kitaip suvokiama konstitucija negali būti nei teisiškumo tikrinimo matu, nei visą teisės sistemą jungiančia teisės dalimi.

Konstitucinis teismas į konstituciją žvelgia kaip į visos teisės sistemos pagrindą, savo jurisprudencijoje išlygindamas teisinio reguliavimo neaiškumus, suderindamas konstitucijos principus ir normas. Kitaip tariant, konstitucinei justicijai, interpretuojant konstituciją, keliamas specifinis uždavinys – pateikti darnaus konstitucinio reguliavimo sampratą. Tokia konstitucijos, darnios principų ir normų sistemos, samprata labai aiškiai išdėstyta Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarime, kuriame buvo konstatuota, kad „<...> Konstitucijos principai ir normos sudaro darnią sistemą, todėl negalima vienu Konstitucijos principų ar normų aiškinti paneigiant kitų principų ar normų esmę. Paneigus vieną ar kitą Konstitucijoje įtvirtintą principą būtų pažeista konstitucinių principų ir vertybių pusiausvyra, iškreipta konstitucinio reguliavimo esmė. Konstitucijos principai ir normos turi aiškiai apibrėžtą prasmę ir turinį, kuris yra atskleidžiamas konstitucinėje jurisprudencijoje. Konstitucijos normų ir principų negalima aiškinti remiantis įstatymų leidėjo ir kitų teisėkūros subjektų priimtais aktais, nes taip būtų paneigta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje“ [11].

Teisiškumo matas, teisiškumo etalonas – štai kas yra Konstitucija pagal Konstitucinio Teismo doktriną. Konstitucinio Teismo nutarimuose formuluojama „idealizuotos“ Konstitucijos samprata. Konstitucija, kuri yra žmonių kūrybos rezultatas, kompromisas, kuriame galima rasti neaiškumų, neatitikimų, per konstitucinę jurisprudenciją įgauna teisės *par excellence* pavidalą. Žinoma, toks Konstitucijos tobulumas yra tik santykinis, jį galima pripažinti tik Konstitucija grindžiamos teisinio reguliavimo sistemos požiūriu.

Visai kitaip žiūrima į įstatymą ar kitokį tikrinamą aktą. Tarkime, analizuodamas įstatymą (taip buvo sprendžiant klausimą dėl Valdininkų įstatymo 20 str. 3 d., kuria buvo ribojama valdininkų teisė kritikuoti valdžią ar pareikšti nesutikimą su valdžios veiksmais) Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad jame vartojamoms sąvokoms akivaizdžiai trūksta aiškumo, kad remiantis lingvistiniu, loginiu, sisteminiu įstatymo normų aiškinimu negalima vienareikšmiškai suvokti ginčijamos normos dispozicijos. Konstitucinio Teismo nuomone, toks netikslus teisinis suregulavimas sudaro prielaidas tam, kad administracija, taikydama įstatymą, nustato normos turinį. Konstitucinio Teismo 1998 m. kovo 10 d. nutarime pabrėžta, kad esant tokiam normos dispozicijos neapibrėžtumui normoje yra numatyta imperatyvi sankcija (t. y. valdininkas privalo atsistatydinti, o jeigu atsistatydinti atsisako – jis atleidžiamas iš darbo). „Dėl tokio įstatyminio suregulavimo neapibrėžtumo, normos dispozicijos ir sankcijos tarpusavio nesuderinimo valstybės tarnyboje atsiranda teisinis neaiškumas ir netikrumas, nėra garantuojama valdininko teisių apsauga. Toks ydingas suregulavimas neatitinka šiuo atveju siekiamų tikslų – valstybės valdymo teisėtumo, stabilumo, patikimumo, efektyvumo. Jis taip pat nesiderina su konstituciniais žmogaus teisių apsaugos principais, iš jų ir tuo, kad ribojimai gali būti nustatomi tik įstatymu, nepažeidžiant pusiausvyros tarp siekiamo tikslo ir teisės

apribojimo“ [12]. Būtent šie motyvai nulėmė išvadą, kad ginčijama Valdininkų įstatymo norma buvo pripažinta prieštaraujanti Konstitucijai.

Taigi ordinarinės teisės šaltinis – įstatymas – vertinamas toks, koks yra arba taip, kaip jį suvokia Teismas: jis gali būti tinkamai suformuluotas, gali būti neaiškus, neapibrėžtas, vidiniu požiūriu prieštaringas, jame gali būti spragų, t. y. vertinimų skalė labai įvairi. Tuo tarpu Konstitucija – visada darni, tikslinga sistema, svarbu tik mokėti ją interpretuoti. Laikantis konstituciocentrinės teisės sampratos kitoks požiūris neįsivaizduojamas. Interpretuodamas įstatymą Konstitucinis Teismas nesiekia panaikinti jo trūkumų, ydų, bet juos aptikęs privalo parodyti ir įvertinti.

8. Į konstituciją reikia žvelgti kaip į *didžiausias teisinės konsistencijos aktą*, t. y. aktą, kurio formuluotės pasižymi didžiausiu norminiu krūviu. Pažymėtina, kad didžiausias norminis krūvis tenka konstitucijos principams, nes iš tokios pamatinės nuostatos išsirutulioja ištisas teisinių konstrukcijų tinklas. „Kadangi Konstitucija yra vientisas aktas (6 str. 1 d.), konstituciniai principai vienas kitą sąlygoja, vieni principai suponuoja, leidžia formuluoti kitus. Konstitucinių principų sistema – savotiškas „tinklas“, kurio įvairūs elementai tarp savęs susiję sudėtingais determinaciniais ir koordinaciniais ryšiais“ [13, p. 225]. Taigi vienu atveju iš vieno principo išvedami keli kiti principai, iš šių – vėl nauji ir t. t. Kartais principas tiesiogiai užfiksuotas, kartais išvedamas iš kelių ar net daugelio Konstitucijos nuostatų. Principo turinį reikia mokėti iššifruoti. Tai visų konstitucijos interpretuotojų, o pirmiausia – konstitucinio teismo uždavinys. Konstitucinis teismas, interpretuodamas principus, iš esmės sukuria taikomą normą, apibrėžia jos ribas. Konstitucijos principų interpretavimas kelia daugiausia problemų. Kartais teigiama, kad konstitucinio teismo formuluojami konstitucijos principai – teisinės naujovės – gryna kūryba, klausiana, kaip galima formuluoti principą, jei teisiniame tekste apie jį net neužsimenama. Žinoma, teisę suprantant tik kaip primityvų teisinį tekstą, gal ir galima vadovautis tokiais argumentais, tik vėl nereikėtų pamiršti, kad šiais laikais konstitucija suprantama kiek plačiau. Tai ne tik tekste esančios normos, bet ir principai. Tiek tiesiogiai išdėstyti, tiek kylantys iš konstitucinio reguliavimo visumos ir konstitucijos, kaip teisę jungiančio ir nukreipiančio akto prasmės. Principui tenka pagrindinis vaidmuo konstitucinio reguliavimo sistemoje.

Konstitucijos principo norminė reikšmė konstitucinėje jurisprudencijoje išryškėjo palaengva, tačiau Lietuvos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. ir 2001 m. spalio 2 d. nutarimuose [14] konstitucinis principas pripažįstamas tiesioginiu ginčijamo akto atitikties Konstitucijai tikrinimo matu. Tai naujas žingsnis Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje. Iki tol principas, kaip teisinę reikšmę turinti kategorija, buvo nurodomas papildomai prie konkrečia žodine forma Konstitucijoje tiesiogiai išdėstytų normų. Kartu pažymėtina dar viena aplinkybė. Pripažįstant, kad Konstitucija grindžiama nacionalinės teisės sistema, reikėtų atsisakyti „*bendrujų teisės principų*“ sąvokos. Konstituciocentrinė teisės samprata suponuoja, kad tik virtęs konstituciniu principu bendrasis principas gali gyvuoti. Kitaip tariant, konstitucinė sistema pajėgi absorbuoti bendruosius teisės principus, juos paversti aukščiausiojo reguliavimo savastimi.

9. Konstitucijoje, ją suvokiant kaip teisę *par excellence*, reikia ieškoti ne tik teisės turinio, bet ir *tikrojo formos etalono*. Daugelyje teisės teorijos vadovėlių „dažnai etalonu laikomos vadinamosios trijų dalių teisės normos pavidalas („hipotezė“, „dispozicija“, „sankcija“) [15, p. 188]. Kartu pabrėžiama, kad sunku teisės aktų tekstuose rasti tokią taisyklę, kuri visiškai atitiktų tokią trijų elementų struktūrą, todėl vieni autoriai arba mažina teisės normos elementų skaičių, arba bando tų elementų ieškoti kitose teisės srityse.

Varganiausiai tokios „klasikinės“ doktrinos požiūriu atrodo konstitucinė teisė, nes daugelio konstitucijoje formuluojamų nuostatų, laikantis šios doktrinos, negalima pavadinti teisės normomis. Kitaip tariant, konstitucija yra kažkokia nevisavertė, į pasiūlytą schemą netelpanti teisė, arba tiksliau tariant, „ne visai tikra teisė“, turinti, matyt, tik programinę ar vien visuomenę telkiančio akto prasmę.

Tačiau teisiškumo mato ieškoma konstitucijoje. Tai vienintelis teisiškumo matas. Kaip begerbčiau Civilinį, Baudžiamąjį ar kurį nors kitą kodeksą, darbo, finansų ir kitus įstatymus, visi jie yra tik ordinarinė teisė. Teisė, kurios teisiškumas tikrinamas atitiktimi konstitucijai. Jeigu taip, tai ir teisės normos struktūros klasikinis pavidalas išryškėja būtent Konstitucijoje. Be to, normos struktūra turi būti būdinga visų teisės sričių, visų teisės lygių normoms. Negali būti kokių nors nevisaverčių (net ir struktūros požiūriu) teisės normų. Iš Konstitucijos formuluočių ryškėja, kad Konstitucijos normą, kaip ir bet kurią kitą teisės normą, sudaro du būtini elementai: *nustatomasis elementas*, t. y. ta dalis, kuria kažkas įtvirtinama, nustatoma, fiksuojama, ir *apsauginis elementas*, t. y. teisinė gynyba to, kas nustatyta. Kiekvieno reguliavimo esmė yra ką nors nustatyti ir apsaugoti tą nustatymą (sankcija, kaip teisinis padarinys, yra tik išvestinis dalykas). Tikslus teisės normos struktūros dalių įvardijimas nėra šio straipsnio tikslas, tačiau galiu neabejodamas teigti, kad Konstitucijoje nėra teisiškai nereikšmingų, nieko nenustatančių ar/ir neapsaugotų teisine gynyba formuluočių.

10. Teisinėje literatūroje pabrėžiama konstitucijos interpretavimo kūrybiškumo reikšmė. Nemanome, kad tai koks nors išskirtinis konstitucijos interpretavimo parametras. Manychiau, kad labiau tiktų kalbėti ne tiek apie konstitucijos interpretavimo kūrybiškumą, kiek apie interpretavimo daugiapakopiškumą, interpretavimų tinklo susipynimą, interpretavimo grandines. Tai atsispindi daugelio konstitucinių teismų jurisprudencijoje. Konstituciniai teismai, užuot apsiriboję vien tiesiogiai konstituciniuose tekstuose išdėstytais teiginiais, bando interpretuoti, taip siekdami „išplėsti pripažintus principus (ypač tai pasakytina apie pagrindines teises ir laisves)“ [16, p. 103]. Teismai supranta: interpretavimas suteikia teismui galią.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ryškėja dar vienas Konstitucijos interpretavimo bruožas. Šis aktas nuolat *papildomas* Konstitucinio Teismo interpretacijomis, Konstitucijos tekste formuluojamos taisyklės pratęsimas. Konstitucijos 18 straipsnyje skelbiama, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtines. Ši nuostata – tiesioginis pagrindas Konstituciniam Teismui nuolat pildyti pagrindinių konstitucinių teisių katalogą, atskleisti naujus pagrindinių teisių sistemos aspektus. Interpretuojant teisinės valstybės principą, konstitucinio reguliavimo nuolatinio pratęsimo pavyzdžiu galėtume laikyti ir Konstitucinio Teismo jurisprudenciją. Konstitucinio Teismo nuostata atsispindi daugelyje priimtų nutarimų, kuriuose atskleisti įvairūs teisinės valstybės principo elementai. Tą patį galima pasakyti ir apie Konstitucijoje įtvirtinto lygiateisiškumo principo interpretavimo praktiką.

Su konstitucijos, kaip atviros, nuolat papildomos aukščiausiosios teisės dalies, samprata reikėtų sieti ir konstitucijos teisinio praturtinimo galimybę. Konstituciniai teismai, interpretuodami konstitucijos principus ir normas, neretai remiasi užsienio teisine doktrina ar jurisprudencija. Ypač pastebimas Europos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencijos bei Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos, kaip konstitucijos normų interpretavimo „įkvėpimo šaltinio“, reikšmė. Tai suprantama – visiems teismams būdinga orientacija į visuotinai pripažintus teisinės praktikos etalonus. Be to, tokia orientacija atspindi ir šiuolaikinę mūsų žemyno šalių teisės raidos tendenciją – teisės internacionalizaciją. Toks praturtinimas nereiškia konstitucijos vaidmens sumenkinimo. Jis parodo, kad per konstitucinę justiciją konstitucija absorbuoja naujus teisinius tikrovės klodus.

11. Ar Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ne tik faktiškai, bet ir tiesiogiai yra suformuluota tokia Konstitucijos samprata? Atsakymas būtų toks: būtent Konstitucinio Teismo nutarimuose atskleisti nauji Konstitucijos bruožai.

Nuo pat pirmųjų nutarimų Konstitucinis Teismas atkakliai pabrėžia Konstitucijos viršenybę kaip visuotinę vertybę [17, p. 148]. Kartu reikėtų pabrėžti paradoksalų dalyką: beveik iki 2000 m. pabaigos Konstitucinis Teismas savo nutarimuose įstatymą formaliai traktavo kaip pirminės teisės aktą. Ne viename Konstitucinio Teismo nutarime buvo teigiama: „Įstatymas yra Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Seimo statuto nustatyta tvarka išleistas pirminis teisinis aktas, išreiškiantis įstatymo leidėjo valią ir turintis aukščiausiąją teisinę galią. Todėl įstatymas gali būti pakeistas arba jo galiojimas gali būti panaikintas ne kitaip, kaip išleisus kitą įstatymą arba Konstituciniam Teismui pripažinus jį prieštaraujančiu Konstitucijai. Visi kiti

teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais ir negali jiems prieštarauti, t. y. turi būti poįstatyminiai“ [18].

Tačiau Konstitucijos, kaip pirminės teisės, samprata pamažu įgauna ir konstitucinėje jurisprudencijoje sąmoningai formuojamą pavidalą. Nors Konstitucinio Teismo nutarimuose įstatymo galia bei reikšmingumas ir toliau pabrėžiami, tačiau pamažu išnyksta įstatymo – pirminio akto – parametras. Antai 2000 m. balandžio 5 d., 2001 m. spalio 30 d. Konstitucinio Teismo nutarimuose [19] jau nerasime teiginių apie pirminį įstatymo pobūdį. Konstitucija – įstatymas – poįstatyminis aktas – skirtingo lygmens teisinis reguliavimas. Remiantis šia samprata reikėtų nuosekliai formuluoti doktriną.

12. Konstitucijos, kaip teisės *par excellence*, samprata nereiškia įstatymo nužeminimo. Nekyla abejonių, kad įstatymas yra svarbus teisės šaltinis. Jam tenka specifinė, t. y. konstitucijos įtvirtintus pagrindus įgyvendinančio pagrindinio teisinio akto, vaidmuo. Tai reikšmingas vaidmuo. Jis reikšmingas pirmiausia dėl to, kad padeda laiduoti konstitucinę tvarką, ir visai nereikėtų baimintis, kad visa teisėkūra jaučia pernelyg didelę konstitucijos įtaką, kad ekonominiai, socialiniai ar valdymo klausimai įgauna konstitucines dimensijas. Teisėkūra – nesvarbu, kas būtų jos subjektas – parlamentas, vyriausybė – tai ne „laisvoji“ politika, bet politikos įgyvendinimas Konstitucijos apibrėžtomis sąlygomis. Bendri reikalai tvarkomi griežtai laikantis valstybės valdžios institucijai suteiktų įgaliojimų: tokia konstitucionalizmo, kaip valdžios ribojimo doktrinos, prasmė.

13. Baigdamas formuluoju keletą **išvadų**:

1. Konstitucija – svarbiausia konstituciocentrinės teisės sistemos sritis, pirminė aukščiausiosios galios teisė, nustatanti teisinio reguliavimo pagrindus. Jos normoms ir principams būdingas didžiausias normiškumo potencialas. Tai vienintelis aktas, kurio teisėtumas teisės sistemoje negali būti ginčijamas.

2. Konstitucija, kaip teisiškumo matas, gali būti interpretuojama ją suprantant tik kaip darnią principų ir normų sistemą, kaip teisę *par excellence*; prireikus, konstitucinis teismas išlygina šio teisinio akto trūkumus. Konstitucinis teismas konstituciją visada interpretuoja kaip idealią teisę nacionalinės teisės sistemos požiūriu. Kitaip jis nesugebėtų atlikti jam priskirtos konstitucingumo kontrolės funkcijos. Konstitucinis teismas, atskleisdamas konstitucijos normų ir principų turinį bei prasmę, saistomas konstitucijos, kaip vientiso ir darnaus akto sampratos, konstitucijoje įtvirtintų vertybių sistemos. Konstitucijos, kaip akto, į kurį atsižvelgiant tikrinamas įstatymų ar poįstatyminių aktų teisėtumas, interpretavimo specifiką atskleidžia ne tiek taikomi interpretavimo metodai, kiek ypatingas požiūris į šį aktą.

3. Įstatymai ir poįstatyminiai teisės normų aktai, kuriuose įtvirtinama ordinarinė teisė, privalo atitikti konstituciją. Valstybės valdžios institucijos, priimdamos jų kompetencijai priklausančius aktus, privalo laikytis konstitucijos principų ir normų.

4. Ordinarinė teisė, t. y. įstatymai ir poįstatyminiai aktai, turi būti vertinami pagal jų atitiktį konstitucijai atskleidžiant visus reikšmingus teisinio reguliavimo elementus.

LITERATŪRA

1. **Sravnitelnoje konstitucionnoje pravo** / red. Kovler A., Čirkin V., Judin S. – Moskva: Manuskript, 1996.
2. **Rousseau D.** La justice constitutionnelle en Europe. – Paris: Montchrestien, 1992.
3. **Malova D.** Konstitucionnij sud v Slovaki: političeskij vzglad//Konstitucionnoje pravo: vostočnojevropejskoje obozrenije, 2000. No 1 (30).
4. **Bragyova A.** Justice constitutionnelle et démocratie: le problème „contre-majoritaire“ // Revue de justice constitutionnelle est-européenne. 2001. No 2. Clermont-Ferrand, Presses universitaires de la faculté de droit de Clermont-Ferrand, Université d'Auvergne.
5. **Sartori G.** Lyginamoji konstitucinė inžinerija: struktūrų, paskaitų ir rezultatų tyrimas. Vertė E. Kūris. – Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001.

6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Žin.*, 2001. Nr. 14–445.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo 4 straipsnio 1 ir 2 dalių, 5 straipsnio 1 ir 3 dalių, 7 straipsnio 3 dalies 1 punkto, 4, 5 ir 6 dalių, šio įstatymo priedėlio II skirsnio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 6 priedėlio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo įstatymo 9 straipsnio, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 29 d. nutarimo Nr. 499 „Dėl valstybinės valdžios, valstybės valdymo ir teisėsaugos organų vadovų bei kitų pareigūnų laikinos bandomosios darbo apmokėjimo tvarkos“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 24 d. nutarimo Nr. 666 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros sistemos ir Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento pareigūnų bei kitų darbuotojų darbo apmokėjimo“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 689 „Dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančiųjų pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Žin.*, 2001. Nr. 62–2276.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 ir 5 dalių, 12 straipsnio 3 punkto, 16 straipsnio 3 dalies ir šio straipsnio 9 dalies 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl šio įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 bei 5 dalių ir 12 straipsnio 3 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo 8 straipsniui“ // *Žin.*, 2001. Nr. 29–938.
9. **Chagnollaud D.** *Droit constitutionnel contemporain, t. 1., Théorie générale. Les grands régimes étrangers*, 2e éd. – Paris: Armand Colin, 2001.
10. **Pavilonis V.** *Konstitucijos interpretavimas vykdant abstrakčią teisės aktų teisėtumo kontrolę // Konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai. Akty końcowe instytucji nadzoru konstytucyjnego.* – Vilnius, 2000.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo 4 straipsnio 1 ir 2 dalių, 5 straipsnio 1 ir 3 dalių, 7 straipsnio 3 dalies 1 punkto, 4, 5 ir 6 dalių, šio įstatymo priedėlio II skirsnio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 6 priedėlio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo įstatymo 9 straipsnio, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 29 d. nutarimo Nr. 499 „Dėl valstybinės valdžios, valstybės valdymo ir teisėsaugos organų vadovų bei kitų pareigūnų laikinos bandomosios darbo apmokėjimo tvarkos“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 24 d. nutarimo Nr. 666 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros sistemos ir Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento pareigūnų bei kitų darbuotojų darbo apmokėjimo“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 689 „Dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančiųjų pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // *Žin.*, 2001. Nr. 62–2276.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. kovo 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respubli-

kos valdininkų įstatymo 20 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1998. Nr. 25–650.

13. **Kūris E.** Lietuvos Respublikos Konstitucijos principai // Lietuvos konstitucinė teisė. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Vilnius, 2000 m. gruodžio 6 d. „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2000. Nr. 105–3318. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 269 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2001. Nr. 85–2977.
15. **Redelbach A., Wronkowska S., Ziembinski Z.** Zarys teorii państwa i prawa. – Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 1992.
16. **Marcou J.** Justice constitutionnelle et systèmes politiques. – Grenoble: Presses universitaires de Grenoble, 1997.
17. **Žilys J.** Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. Teisinės informacijos centras. – Vilnius, 2001.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. birželio 17 d. Seimo nutarimo „Dėl žemės reformos pagrindinių krypčių“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 1994. Nr. 94–116.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. rugsėjo 30 d. nutarimu Nr. 731–19 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų „Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų“ 4.7 papunkčio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 7 straipsnio 3 dalies 7 punktui“ // Žin., 2000. Nr. 30–840.

Highest Law and Ordinary Law: Transformation of the Approach to a Constitution

Dr. Egidijus Jarašiūnas

Law University of Lithuania

SUMMARY

The article deals with the questions of place and significance of the Constitution in the system of legal regulation. The notion of „constitution-centric” legal system which is founded upon original highest Law (i. e. Constitution) is based on the functioning of the institution of constitutional control carried out by specific entity. Two spheres of Law may be discerned within such legal system. The first sphere is the highest Law, which is the Constitution. All the rest of the Law must be consistent with the highest Law, since the Constitution is index by which the constitutionality of legal regulation has to be measured. The second sphere is the ordinary Law. It is certain constellation of the provisions of a variety of fields of law. These provisions are found in the statutes, executive acts and other sources of law as well. Such discernment determines certain requirements for legal interpretation. The Constitution, i.e. the index of legality, can be interpreted only looking at it as well-composed system of principles and norms. The Constitution is Law par excellence and ideal Law from the point of view of the national legal system.

The statutes or executive acts which all make up an ordinary Law must be measured by their. In this case all legally significant aspects of this ordinary regulation have to be exposed.